

Pospíšil, Ivo

Náš přítel na Britských ostrovech : (památce Roberta Burtona Pynsenta)

Slavica litteraria. 2023, vol. 26, iss. 1, pp. 119-124

ISSN 1212-1509 (print); ISSN 2336-4491 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/SL2023-1-9>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.78202>

License: [CC BY-SA 4.0 International](#)

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20230620

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Náš přítel na ostrově Velká Británie

(Památce Roberta Burtona Pynsenta)

Ivo Pospíšil (Brno)

Na počátku malá vzpomínka. Na podzim 1997 jsem přijel do Spojeného království Velké Británie a Severního Irsku, abych navštívil univerzitu v Bristolu a její rusistickou katedru, s níž jsme tehdy měli dosti úzkou spolupráci, hlavně pedagogickou. Setkal jsem se tam s lidmi, kteří samozřejmě dnes – po 26 letech – na ní už nepůsobí, ale zůstávají podle jejich dobrého zvyku, který naše univerzity příliš nebo vůbec nepěstují, ve svazku jako emeritní, a to nejen profesori, a také některá jména je upomínají, neboť rodinné profesní klany v kladném slova smyslu fungují i tam a rodinná tradice se často dědí. Mezi spolupracovníky patřil například Robert Porter, pozdější profesor v Glasgowě, výborný rusista a bohemista, Derek Offord, znalec ruského myšlení, kultury a jazyka, později tvůrce velkého projektu o funkci francouzštiny v ruském prostředí, Neil Cornwell (zemřel ve věku 77 let, jeho nekrolog láskyplně napsala jeho manželka), který tehdy pracoval na Reference Guide to Russian Literature a nabídl nám autorství některých hesel, také naše krajanka, lektorka Zuzana Cochram (bohužel krátce nato zemřela). Výše zmínění Angličané měli za sebou první knížky a před sebou další s vrcholem v první třetině 21. století. A všichni byli tak či onak spjatí s University College London, jejíž součástí od roku 1999 je i School of Slavonic and East European Studies, původně jen „Slavonic Studies“ (změnu názvu asi přivedila studená válka i zájem o neslovanské socialistické země) založená roku 1915 Robertem Seton-Watsonem za podpory T. G. Masaryka, jenž ji inauguroval, původně jako katedra Columbia University, která se roku 1932 stala samostatným institutem Londýnské univerzity a posléze, jak již uvedeno, UCL. Z Bristolu jsem jel právě do Londýna, a nemohl jsem tudíž tuto tradiční slavistiku minout. Angličtí slavisté, hlavně však bohemisté, byli nějak spojení s osobností zesnulého badatele, buď byli přímo jeho žáky, nebo kolegy. Po setkání s rusistkou Faith Wigzell (nyní také emerita), k níž mě poutala její nápaditá studie o Leskovovi, a známým bohemistou a slovakistou Davidem Shortem (roč. 1943, stejně jako zesnulý) jsem se setkal i s Robertem Burtonem Pynsentem. Šli jsme do nedaleké řecké restaurace, kde byl pravidelným hostem. Uplynuly asi dva měsíce od tragické smrti princezny Diany, ulice byly ještě plné opadaných květů a svící a my se s tímto badatelem, enfant terrible britské bohemistiky, jak mu často říkají, bavili o různých tématech, ale o tom se někdy zmíníme v jiném žánru než v nekrologu pro vědecký časopis.

Možná právě dnes poněkud vyhaslé slovo „badatel“ odpovídá jeho založení více než označení vědec, nebo dokonce výzkumník (researcher), jež je nám nyní vnucováno.

Ostatně Robert Pynsent byl stejně konzervativní, ale ve svém konzervatismu radikální, krajní, jeho názory byly směsicí dokonalé znalosti a také odvážných zorných úhlů, jimiž některé dráždil do nepřičetnosti, neboť často sahal na nedotknutelné modly nebo pevně usazená klíšé. To neznámá, že jeho názory a koncepce jsou jen obdivuhodné, mají své slabiny, ale jsou podnětné právě pro svou vyhraněnost. Zastávám také názor, byť mnohem mírněji, že každá věda, tedy i humanitní, se nemá bát krajních, extrémních poloh, které umožní lépe vidět, což ty „středové“ málokdy dokážou.

Nelze neuvést dvě události z Pynsentova života, které vzbudily snad největší kontroverze: prohlášení v Timesech jako protest proti udělení Nobelovy ceny za literaturu Jaroslavu Seifertovi (podepsali je jeho učitel z Cambridge Karel Brušák, on sám a David Short) a jeho jednoznačný názor na Karla Čapka, který se může jevit až jako posedlost; čím více vzbuzoval jeho údajný výrok, že zná jen jednoho Čapka české literatury, a to Karla Matěje Čapka-Choda, neboť Karla Čapka pokládá za novináře, tím více se o něm vyjadřoval, často jen ve zmínkách a narážkách. Je tomu tak ostatně i v onom prohlášení v Timesech formulovaném jako tradiční dopis redakci ze dne 20. 10. 1984, kde Seiferta prezentuje jako „tichošláпка“, který v tom dokonce Čapka překonal („[...] *Karel Capek was of such pussyfooting mediocrity that he might easily have been given the prize. Seifert has far outpussied Capek in his footing.*“). I když charakter udělování Nobelovy ceny za literaturu naplnil a v leccems i překonal Pynsentovy kritické pohledy, signatáři se poněkud unáhli, neboť sám Seifert, pokud se dobře pamatují, si uvědomoval svou citlivou pozici a říkal, že cenu přijímá jakoby za celou svou básnickou generaci: poměřovat kvalitu Seiferta, Nezvala, Halase nebo Holana, jenž byl, jak tvrdil brněnský germanista a nordista J. B. Michl ve své knize o Nobelově ceně za literaturu *Laureatus & Laureata* (1995), v té době jediným českým kandidátem, ale mezitím zemřel (1980). Signatáři tam ještě zmiňují jako vážného kandidáta Jaroslava Vrchlického, ale myslím, že kromě Čapka jsou tu i další, jež jsou zmíněni i v Michlově knize o českých návrzích, hlavně Otokar Březina. Názor na Karla Čapka jako na vyjadřovatele maloměšťáctví (petite bourgeoisie/petty bourgeoisie) není ovšem ojedinělý, sentimentální a sentimentální nasládllost, stejně jako „malého člověka“ mu vytýkali i jiní. K tomu snad jen poznámka: A není i toto, tedy adorace malého člověka a jeho citů, součástí literatury, třeba i velké? Pynsentův český učitel v Cambridgi Karel Brušák (2. 7. 1913 – 3. 6. 2004), o němž sám napsal krásný a opět pynsentovsky věčný a antimytologizující nekrolog, byl, zdá se, jeho vzorem v řadě věcí vkusových, názorových i pedagogických.

Jako student rusistiky a anglistiky a milovník české moderny a zvláště dekadence, o čemž jsem byl důkladně poučen už na střední škole, jsem poprvé četl Pynsenta coby autora juvenilie o Zeyerovi vydané v prestižním slavistickém nakladatelství¹. Onen přechod od romantismu a novoromantismu k moderně, který tu předestřel, stejně jako charakteristika české dekadence, v níž pokračoval ve studii o interstatalitě, mi ukázal i něco obecnějšího v slovanských literaturách vůbec; není divu, že na tuto relativně mladistvou Pynsentovu knihu odkazoval tehdy i Josef Hrabák ve svých učebních textech.

Mé druhé setkání s Robertem Pynsentem se odehrálo v Praze v roce 1998, kdy se připomínalo výročí zahájení práce ve Slovanském ústavu (1928; v roce 2018 se to vzpomína-

1 PYNSENT, Robert: *Julius Zeyer. The Path to Decadence*. Hague: Mouton, 1973.

lo za zcela jiných okolností a jiným způsobem, zatím naposled), kde jsem tehdy částečně pracoval a vykonával do roku 2003 funkci předsedy Českého komitétu slavistů. Pynsent zde svým charakteristickým způsobem přednesl referát o svém londýnském pracovišti (School of Slavonic Studies, jak původně zněl jeho název), kde postupoval tak, jak byl vždy zvyklý: věci napůl tabuizované říkal všedně, jaksi samozřejmě, například to, že peníze na vznik původních lektorátů slovanských jazyků dala britská tajná služba oprávněně kalkulující s možností osamostatnění Slovanů v habsburské monarchii.

Robert Burton Pynsent (20. 12. 1943 Milliken Park – 28. 12. 2022 Colchester) se narodil ve Skotsku v docela podivuhodném místě, zemřel v největším římském městě v Británii, původně legionářském táboře jako zde všechna města obsahující komponent *chester* nebo *caster* (lat. *castra*), nějakou dobu dokonce hlavním městě římské Británie; snad je v tom i cosi symbolického. Když jsem znovu procházel na internetu různé záznamy z jeho vyjádření, rozhovorů i původních nekrologů, uviděl jsem to, co jsem vlastně už dávno věděl nebo tušil: jde o mimořádnou osobnost badatele, který neváhal jít proti proudu, obhajoval nekompromisně své názory a pohledy, které byly sice přijímány často s nevolí, ale nakonec se takřka vždy ukázalo, že měly racionální jádro a „nasvěcovaly“ svůj předmět z nečekaného zorného úhlu. Zesnulý vystudoval v letech 1963–1969 germanistiku, bohemistiku a slovakistiku na Churchill College v Cambridgi, titul PhD. získal roku 1970, roku 1991 se stal profesorem. O jeho vzoru, Karlu Brušákovvi, už byla řeč. Po několikaletém působení na univerzitě v Kolíně nad Rýnem přednášel až do konce života na SSEES. Americký slavista Peter Zusi, jenž se označuje za Pynsentova blízkého přítele, ve svém půvabném nekrologu píše o tom, jak vypadala jeho pracovna až vysoko nahoře na 10 Russell Square; byla to ovšem doba, jak uvádí, před konečnou byrokratizací univerzit: dokonale prokouřená místnost, kde se hromadili tu a tam kouřící studenti a studentky, rozebírali texty, diskutovali, referovali; na chodbě čekali a bavili se další, a to zpravidla o českých věcech, a cigarety občas doprovázel dobrý alkohol – to si dnes nedovedeme ani představit, aniž by se zmíněným profesorem nebyl ihned rozvázán pracovní poměr. Nelze neuvést, že autor má pro to slova jen špatně skrývaného obdivu. V jednom rozhovoru popsal, jak učí českou literaturu a češtinu jako jazyk: čtením a rozbořem Máchova *Máje* během snad dvaceti vyučovacích hodin, slovo za slovem vysvětluje studentům všechny možné významové konotace. Je to sice podobné tomu, jako když učili kdysi jazykům na překladech bible, a dnešní metodici, jejichž přístupy zde nebudeme komentovat, by asi příliš nesouhlasili.

Než přistoupíme k jednotlivým Pynsentovým pracím, nutno ještě zdůraznit, že jako germanista a bohemista českou literaturu a kulturu chápe nejen v slovanském kontextu, ale především areálově, v tomto případě jako součást komplexu střední Evropy, v němž germanistika nemohla nehrát důležitou roli a s tím se spojovala i pojetí, studie a konference, kde se hledaly kromě vzestupů české literatury také její sestupy až pády: oproti evropské úrovni české literární gotiky 14. století stavěl úpadek za husitství (někde uvedl, že literatura protihusitská byla umělecky výše než prohusitská; šlo v podstatě asi především o pamflety), české baroko proti pojetí doby temna, nacionalistické národní obrození oproti české moderně. V tom bych však viděl určitý problém: je v tom jistě i zaujatost a snaha vyvracet tzv. národní mýty a stereotypy, ale de facto jde jen o jednu názorovou

linii v celostním pojetí českých dějin, do nichž se krásné písemnictví promítá. Jestliže odmítneme schematismus jednoho pohledu, neměli bychom se přimknout k schematismu jinému jen proto, že tvoří protipól; neměli bychom jednotlivé pohledy chápat kontradiktory, ale spíše komplementárně.

I tak jsou Pynsentova pojetí inspirativní, snad právě proto, že vyvolávají kritiku a polemiku; na druhé straně ocenění české literární gotiky nebo českého baroka není už tak objektivní, stejně jako v případě české moderny, byť v minulosti tu byly ideologické bariéry, jež kladně přijímat zejména baroko nebo částečně i některé součásti moderny (např. dekadenci) nedovolovaly, ale to skončilo – s určitou normalizační peripetií – v podstatě v šedesátých letech 20. století. Také ukotvení české literatury v slovanském, středoevropském a evropském kontextu, které je pro Pynsenta samozřejmostí, tedy jakýsi spodní komparatistický proud, je cenné. Vidíme to i na příkladu jiných cizinců nebo Čechů v cizině usazených, pro něž je tento pohled nutností – na rozdíl od některých českých koncepcí, v nichž někdy do značné míry absentuje. Ne všem se v českém odborném prostředí dařilo tak jako Pynsentovi, jenž byl od devadesátých let minulého století přijímán, i když ne bezvýhradně (zvláště pokud jde o Karla Čapka), dokonce se stával do jisté míry módním autorem, o čemž svědčí překlady do češtiny.

K Pynsentovým krajnostem spojeným s Čapkem patří i souvislosti kolem knihy naší krajanky Bohuslavy Bradbrookové (1922–2019), s níž jsem se seznámil na kongresu ICCEES (tehdy ještě ICSEES) v anglickém Harrogradu roku 1990. V roce 1998 připravila k vydání knihu o Karlu Čapkovi s cílem obnovit zájem o tohoto kdysi právě v Británii a USA kultovního spisovatele, který je nyní pozapomenut, pokud ne zcela odsunut do pozadí.² Po přestěhování do České republiky a do své smrti ve věku 97 let stihla napsat ještě paměti, sestavit čítanku české literatury pro Brity apod.³ A nelze zapomenout ani na dávnější bibliografii českého anglisty Otakara Vočadla, žáka Viléma Mathesia, lektora češtiny na pozdějším Pynsentově londýnském působišti, průvodce Karla Čapka po Anglii v předvečer jeho *Anglických listů*, do jehož pozdních kulturologických pojednání v Lidové demokracii jsem se v šedesátých a na počátku sedmdesátých let minulého století rád začítal.⁴

Od listopadového převratu přednášela například v Olomouci o anglické klasice, pozval jsem ji také na přednášku na brněnský Ústav slavistiky. Poté se naše kontakty, jakmile o ni projeví zájem v pražském centru, přerušily. Tehdy (1998) jsme však s Bohuslavou

2 BRADBROOK, Bohuslava R.: Karel Čapek: *In Pursuit of Truth, Tolerance, and Trust*. Brighton: Sussex Academic Press, 1998; česky vzornou péčí redaktorky Dany Pokorné jako *Karel Čapek: Hledání pravdy, poctivosti a pokory*. Praha: Academia, 2006; s poněkud v češtině umělými aliteracemi a tím i významovými posuny.

3 BRADBROOK, Bohuslava R.: *Británie – můj osud. Ze vzpomínek a korespondence*. Praha: ARSCI, 2011. Táz: *A Handbook of Czech Prose Writing*. Brighton: Sussex Academic Press, 2007; *The Liberating Beauty of Little Things. Decision, Adversity & Reckoning in a Refugee's Journey from Prague to Cambridge*. Cambridge: Alpha Press, 2000 (čes. *Osvobozující krása malých věcí. Uprchlíká odyssea z Prahy do Cambridge*. Brno: Prius, 2022).

4 Otakar Vočadlo (1895–1974), professor of English, Charles University, Prague. Biography and Bibliography of His Works. Ed. by B. R. Bradbrook and L. Vočadlová. 1980. Souvislosti jeho osobnosti s Vilémem Mathesiem a Reném Wellkem jsou zmíněny v knize POSPÍŠIL, Ivo – ZELENKA, Miloš: *René Wellk a meziválečné Československo. Ke kořenům strukturální estetiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1996.

Bradbrookovou jeli do Oxfordu, kde jsme se ptali mimo jiné slavného Jamese Naughtona (zemřel 2014), co na takovou knihu říká, a ten ji zdvořile pochválil a zejména zdůraznil nezbytnost nových překladů Čapkova díla. V onom roce 1998 se zabývala zejména očekávanou reakcí Karla Brušáka a jeho žáka Roberta Pynsenta, jejichž názor na Čapka dobře znala, což se dílem naplnilo (viz soubornou recenzi na několik čapkologických děl⁵).

Zajímavé je, že Pynsent výrazně zasáhl do česko-anglické lexikografie svým spoluautorstvím *Česko-anglického slovníku* (hlavní autor Ivan Poldauf, vyšlo 1986, znovu 1990; Pynsent sám podepsal smlouvu už v roce 1968, později si stěžoval na určitý druh cenzury, s nímž se autoři museli vyrovnávat).

Kromě uvedené juvenilie o Zeyerovi a dekadenci tu ční Pynsentovo editorství sborníku z konference (i s českou účastí) o Karlu Matěji Čapku-Chodovi,⁶ ještě předtím antologie české poezie a prózy *Czech Prose and Verse: A Selection with an Introductory Essay* (1979), dále spolueditorství knihy *Intellectuals and the Future in the Habsburg Monarchy 1890–1914* (1988). Okruh jeho zájmů je značný: kromě české dekadence, již zmíněné juvenilní knihy o Zeyerovi a dílčích studií, např. o interstatualitě (česky jako *K morfologii české dekadence ve výboru Ďáblové, ženy a národ*,⁷ který do značné míry vystihuje tuto šíři), podílel se mimo jiné na edici české verze vyprávění o Meluzině⁸; po roce 1989 se jeho tvorba oživila oblastmi, o které projevoval setrvalý zájem: národní identita a mentalita, národní mýty, stereotypy, nacionalismus, střední Evropa (odtud i spolupráce s budapeštskou Středoevropskou univerzitou a jejími vydavatelskými počiny),⁹ již předchází antologie tzv. východoevropské literatury (uzuální, dosud užívaná anglosaská i jiná terminologie mající svůj původ v letech studené války).¹⁰ S tím souvisí i jeho editorství sborníku o tzv. východoevropské identitě a nacionalismu.¹¹

Jak vidno z názvu jednotlivých příspěvků, Pynsent byl nejen bohemista a koneckonců v označení jeho profesorské hodnosti je slovakistika přímo obsažena. Měl svůj pohled na slovenskou literaturu a slovenskou identitu, díval se na slovenské věci z „překrásné dálky“ a viděl vše jako obvykle v širokých souvislostech. Zajímavé by bylo srovnat jeho pohled na česko-slovenský vztah s jinými cizinci (tedy nikoli Čechy a Slováky), kteří se k tomu vyjadřovali. Napsal např. doslov k anglickému překladu novely Jána Johanidese

5 PYNSENT, Robert: *Tolerance and the Karel Čapek Myth. Karel Čapek. In Pursuit of Truth, Tolerance, and Trust by Bohuslava R. Bradbrook; Vzpomínky by Jarmila Čapková, Jiří Opelík; Čeští spisovatelé o toleranci by Daniela Fischerová, Petr A. Bílek, Václav Daněk, Pavel Janoušek; Čapci očima rodiny by Helena Koželuhová, Jaromír Slomek; Živý jako nikdo z nás. O Karlu Čapkovi by Olga Scheinpflugová, František Černý; Česká xenofobie by Petr Žantovský. The Slavonic and East European Review 78, 2000, č. 2, s. 331–353.*

6 *Karel Matěj Čapek-Chod: Proceedings of a Symposium Held at the School of Slavonic and East European Studies 18-20 September 1984.* London: School of Slavonic and East European Studies, 1985.

7 Ediční spolupráce a překlad z angličtiny Jan Pospíšil. Praha: Karolinum, 2008.

8 *Meluzina. An edition of the sixteenth-century Czech version of the Mélusine Romance.* Prepared by S. I. Kannikova, with the assistance of Robert B. Pynsent. London – Prague: KLP, 1996.

9 Viz *Questions of Identity. Czech and Slovak Ideas of Nationality and Personality.* Budapest – London – New York: Central European University Press, 1994 (čes. *Pátřání po identitě*. Jinočany: H&H, 1996).

10 *The Everyman Companion to East European Literature.* Ed. By Robert B. Pynsent, with the assistance of S. I. Kannikova. London: Dent, 1993.

11 *The Literature of Nationalism. Essays on East European Identity.* Basingstoke: Macmillan, 1996.

(1934–2008) *But Crime Does Punish*.¹² Viděl kvalitativní vzestup slovenské literatury zejména od druhé poloviny 20. století.

V roce 2004 obdržel Robert B. Pynsent cenu ministra zahraničí ČR Gratias agit (dříve Cena Jana Masaryka Gratias agit) za šíření dobrého jména České republiky v zahraničí. Udělal pro šíření znalostí o české literatuře vskutku mnoho, a to právě proto, že ji neidealizoval, že polemizoval s jejími mýty a stereotypy, i když se mohl, jako každý člověk, i mýlit. Byl skutečnou vědeckou (i když to slovo v našich spekulativních, nepřesných „vědách“ neměl příliš rád) osobností, která, byť jako by patřila do starého světa, bude inspirovat i nadále: svým kritickým odstupem, ironií, sarkasmem, permanentní demytizací, za nimiž se podle mého soudu skrývaly silné emoce. Píšu, že Pynsent zůstane v paměti nejen českých i jiných bohemistů, i když neměl, stejně jako učitel Karel Brušák, velká slova rád. Ostatně snad je v jeho duchu i název našeho nekrologu, narážka na kouzelnou, „maloburžoazní“, „tichošlápkovsky“ ironickou partii z textové koláže *Válka s mloky* jeho neoblíbeného Karla Čapka *Náš přítel na ostrovech Galápagos*.

prof. PhDr. Ivo Pospíšil, DrSc.

Ústav slavistiky

Filozofická fakulta, Masarykova univerzita

Arna Nováka 1, 602 00 Brno, Česká republika

ivo.pospisil@phil.muni.cz

12 Slov. *Trestající zločín* (1995).

Toto dílo lze užit v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-SA 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.